

۱۴۳۰۵۹۷

شرایط عمومی صحت معاملات
در اسناد تجاری
(برات، سفته و چک)

تألیف:

محمد شری

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: شكري، محمد
عنوان قراردادی	: ايران، قوانين و احكام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: شرايط عمومى صحت معاملات در اسناد تجارى (برات، سفته و چك)/محمد شكري.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۵.
شابك	: ۷-۶۸۰-۱۹۳-۶۰۰-۹۷۸
وضعيت فهرست نویسی	: فيبا
موضوع	: بازرگانى، اسناد -- ايران
رده بندى كنگره	: ۱۳۹۵ ش ۴/عاش/۹۲۰ KMH
رده بندى ديويى	: ۳۴۶/۵۵۰۷
شماره شناسنامه ملی	: ۴۳۳۰۰۸۰

هرگونه تکرار یا استفاده از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
بوار تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

شرایط عمومی صحت معاملات در اسناد تجاری (برات، سفته و چک)

نویسنده: محمد شكري

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۵ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و «مجد» است.

دفتر مرکزی: تهران

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان وحید نظری و ۱۲ فروردین پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۶۳۸۰

شابك: ۷-۶۸۰-۱۹۳-۶۰۰-۹۷۸

ISBN: 978-600-193-680-7

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم، ترمین: ۶۶۴۰۰۸۰

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (متری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷، ترمین: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸
فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می شود.

فهرست مطالب

مقدمه	۹
بخش اول: قصد و رضا در اسناد تجاری	۱۳
مبحث اول: وضعیت قصد در اسناد تجاری	۱۳
گفتار اول: قصد انشا در اسناد تجاری	۱۴
بند اول: نقش قصد در اسناد تجاری	۱۴
بند دوم: وکالت و نمایندگی در اسناد تجاری	۲۱
الف) کلیات	۲۲
ب) نقش نمایندگی اشخاص حقوقی در اسناد تجاری	۲۳
ج) پذیرش وکالت	۲۶
گفتار دوم: اعظم و اقل اراده در اسناد تجاری	۲۷
بند اول: امضا و مهر در اسناد تجاری	۳۱
الف) صدور و ظهر نویسی	۳۱
ب) قبولی برات	۳۳
ج) قبولی ثالث	۳۴
د) ضمانت	۳۵
۱) پذیرش مهر و امضا	۳۵
۲) عدم پذیرش مهر	۳۶
بند دوم: تسلیم	۳۶
الف) ایجاد تعهد با امضا یا مهر	۳۸
ب) ضرورت تسلیم سند امضا یا مهر شده	۳۹
گفتار سوم: فقدان قصد و اشتباه در اسناد تجاری	۴۳
بند اول: فقدان قصد	۴۴
الف) جعل در اسناد تجاری	۴۴
ب) سایر موارد فقدان قصد در اسناد تجاری	۴۷
بند دوم: اشتباه در اسناد تجاری	۴۹
الف) اشتباه در خود سند تجاری	۴۹
۱) اشتباه نسبت به آثار حقوقی سند تجاری	۵۰

- ۵۰..... (۲) اشتباه نسبت به ماهیت و نوع سند تجاری
- ۵۱..... (ب) اشتباه در شخص در معاملات اسناد تجاری
- ۵۲..... (۱) اشتباه در شخص دارنده
- اول: اشتباه در شخص دارنده سند تجاری از سوی
- ۵۲..... صادرکننده یا ظهرنویس
- ۵۳..... دوم: اشتباه در شخص دارنده برات از سوی براتگیر
- ۵۳..... (۲) اشتباه در شخص براتگیر
- ۵۳..... اول: اشتباه صادرکننده در شخص براتگیر
- ۵۴..... دوم: اشتباه دارنده در شخص براتگیر
- ۵۴..... (۳) اشتباه در شخص صادرکننده
- ۵۴..... اول: اشتباه براتگیر در شخص صادرکننده:
- ۵۵..... دوم: اشتباه دارنده در شخص صادرکننده
- ۵۶..... مبحث دوم: رعایت رضا در اسناد تجاری
- ۵۸..... گفتار اول: اکراه در اسناد تجاری
- ۶۰..... بند اول: اکراه از سوی طرف معامله در اسناد تجاری
- ۶۰..... بند دوم: اکراه از سوی شخص ثالث در اسناد تجاری
- ۶۱..... (۱) شخص ثالث با اطلاع از طرف معامله اکراه نموده است
- ۶۱..... (۲) شخص ثالث بدون آگاهی و اطلاع طرف معامله اکراه نموده است
- ۶۱..... گفتار دوم: اعمال فصولی در اسناد تجاری
- ۶۲..... بند اول: امضا یا درج مهر فصولی
- ۶۳..... بند دوم: تسلیم فصولی
- ۶۵..... بخش دوم: اهلیت، سایر موارد حجر و ورشکستگی در اسناد تجاری
- ۶۶..... مبحث اول: اهلیت در اسناد تجاری
- ۶۶..... گفتار اول: اهلیت تمتع
- ۶۶..... بند اول: اهلیت اشخاص حقوقی
- ۶۷..... بند دوم: معامله قیم با مولی علیه خود
- ۶۸..... بند سوم: اعمال منافی مصلحت محجور
- ۷۰..... گفتار دوم: اهلیت استیفا در اسناد تجاری

فهرست مطالب □ ۷

۷۰	بند اول: صغیر غیر ممیز و مجنون
۷۲	بند دوم: صغیر ممیز و سفیه
۷۴	گفتار سوم: اهلیت تجاری
۷۹	مبحث دوم: سایر موارد حجر و ورشکستگی در اسناد تجاری
۷۹	گفتار اول: سایر موارد حجر
۸۱	گفتار دوم: ورشکستگی و تأثیر آن در اسناد تجاری
۸۲	بند اول: کلیات
۸۳	بند دوم: تأثیر ورشکستگی در معاملات اسناد تجاری قبل از توقف
۸۳	الف) معامله به قصد فرار از دین یا اضرار به طلبکاران
۸۵	ب) معامله عسری یا مسبوق به تبانی
	ج) سوم: تأثیر ورشکستگی در معاملات اسناد تجاری پس از توقف تا
۸۶	صدور حکم ورشکستگی
	الف) ه) صاحب محال یا هبه و بطور کلی هر نقل و انتقال
۸۷	بلاعوض اعم از اینکه راجع به منقول یا غیرمنقول باشد؛
۸۷	۱) صلح محاباتی
۸۹	۲) هبه و انتقال بلاعوض
	ب) تأدیه هر قرض اعم از جاری و موجهل به هر وسیله ای که به
۹۰	عمل آمده باشد
	بند چهارم: تأثیر ورشکستگی در معاملات اسناد تجاری پس از صدور
۹۲	حکم ورشکستگی
۹۹	بخش سوم: موضوع معامله در اسناد تجاری
۱۰۰	مبحث اول: سند و مبلغ آن
۱۰۰	گفتار اول: ضرورت درج مبلغ سند
	گفتار دوم: تطبیق موضوع سند تجاری با قواعد عمومی قراردادها
۱۰۲	راجع به آن
۱۰۲	بند اول: موضوع سند تجاری در تطبیق با قواعد عمومی قراردادها
۱۰۲	الف) مالیت داشتن و منفعت عقلایی و مشروع؛
۱۰۴	ب) معین بودن
۱۰۵	ج) معلوم بودن

۸ □ شرایط عمومی صحت معاملات در اسناد تجاری

- ۱۱۱ بند دوم: قیود راجع به موضوع سند تجاری (مبلغ)
- ۱۱۱ الف) قید بهره در اسناد تجاری
- ب) دستور بدون قید و شرط پرداخت یا عدم قید و شرط در
- ۱۱۲ پرداخت
- ۱۱۴ مبحث دوم: محل در اسناد تجاری
- ۱۱۴ گفتار اول: مفهوم محل در اسناد تجاری
- ۱۱۶ گفتار دوم: محل اسناد تجاری در حقوق خارجی
- ۱۱۸ گفتار سوم: محل اسناد تجاری در حقوق داخلی (ایران)
- ۱۲۷ بخش چهارم: علت و جهت در اسناد تجاری
- ۱۲۸ مبحث اول: مفهوم علت و جهت
- ۱۳۱ مبحث دوم: جهت در اسناد تجاری
- ۱۳۱ گفتار اول: تصریح جهت: مشروع و مفهوم آن
- ۱۳۳ گفتار دوم: تصریح به جهت نامشروع در اسناد تجاری
- ۱۳۳ بند اول: تصریح به جهت ناشروع در خود سند تجاری
- ۱۳۵ بند دوم: تصریح به جهت مشروع خارج از سند تجاری
- ۱۳۶ گفتار سوم: تعیین جهت در معاملات مربوط به اسناد تجاری
- بند اول: انتقال یا تعهد حاصل از سند تجاری مسبوق به وجود
- معامله ای دیگر است و در اجرای تعهد ناشی از قرارداد پایه
- ۱۳۷ صورت گرفته است
- بند دوم: انتقال یا تعهد حاصل از سند تجاری در پرداخت دینی
- بوده است که سبب آن دین معامله نبوده است و جهت ناشی از
- ۱۳۸ الزامات خارج از قرارداد می باشد
- بند سوم: صدور یا ظهنویسی و یا تعهد حاصل از سند تجاری به صورت
- ۱۳۸ مجانی و رایگان صورت گرفته است
- ۱۴۰ مبحث سوم: علت در اسناد تجاری
- ۱۴۰ گفتار اول: علت تعهد در حقوق خارجی
- ۱۴۱ گفتار دوم: علت در حقوق داخلی (ایران)
- ۱۴۵ نتیجه
- ۱۴۹ فهرست منابع

مقدمه

اسناد تجاری به معنای خاص شامل چک، سفته و برات می‌باشد، این اسناد پس از تنظیم برادر شده، منتقل می‌گردند و همچنین ممکن است مورد ضمانت یا قبول واقع شوند، این عملیات بطور ارادی توسط اشخاص صورت می‌گیرند، هر عمل ارادی نیز مستلزم قصد انشا است لذا این اعمال یعنی صدور، ظهورنویسی و ضمانت اسناد تجاری و همچنین قبولی برات از اعمال حقوقی محسوب می‌گردد که نظر به ماهیت بودن آنها از نظر ماهیت جزء قراردادهای به شمار می‌روند.

شرایط احصا شده در ماده ۱۹۰ قانون مدنی به عنوان قواعد عمومی در تمامی قراردادهای باید رعایت شوند، اعمال فوق‌الذکر که بر روی اسناد تجاری به عمل می‌آید اصولاً باید تابع این شرایط باشد. ویژگی‌های خاص این اسناد، اعمال این شرایط را گاه محدود می‌نماید. در این خصوص شرایط چهارگانه مقرر در ماده ۱۹۰ قانون مدنی در اعمال حقوقی که بر روی اسناد تجاری صورت می‌گیرد به طور مفصل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

شرایط عام صحت معاملات (ماده ۱۹۰ قانون مدنی) چه در اعمال حقوقی مربوط به اسناد تجاری چک، سفته و برات اعمال می‌شود؟ تمهید انشا و رضا در اعمال حقوقی که بر روی اسناد تجاری صورت می‌گیرد چه تأثیری دارد؟ موضوع معامله در اسناد تجاری چیست؟ اهلیت و ورشکستگی در این اعمال حقوقی چه اثری دارد؟ جهت معامله و علت تمهید در معاملات مربوط به اسناد تجاری چه تأثیری دارد؟

عملیات صدور، ظهنویسی، ضمانت و قبول اسناد تجاری، با اراده افراد صورت گرفته بنابراین از نظر شرایط صحت معاملات تابع قواعد عمومی قراردادها می باشد ولی به جهت ویژگی های خاص گاه این تبعیت محدود می شود، کلیه اعمال حقوقی مذکور با قصد انشا صورت گرفته و مطابق ماده ۱۹۱ قانون مدنی باید ابراز گردد ولی نحوه ابراز قصد انشا از سوی قانونگذار معین شده لذا موضوعیت پیدا کرده است.

شخص طرف این اعمال حقوقی می بایست دارای اهلیت باشند و اعمال مجبور او را متعهد نمی سازد، همچنین شخص ورشکسته مطابق قانون تجارت از برخی معاملات در مراحل مختلف ورشکستگی ممنوع گردیده است که معاملات اسناد تجاری نیز می تواند یکی از آنها باشد.

موضوع معامله در معاملات مربوط به اسناد تجاری، سند تجاری است که حاوی تعهد پرداخت مبلغی است، مطابق شرایط سند است. محل در چک و برات نیز که موضوع تعهد باشد از آن پرداخت گردد قابل بررسی است.

جهت در اسناد تجاری نیز مطابق بند ۴ ماده ۱۹۰ قانون مدنی چنانچه تصریح گردد نباید نامشروع باشد، تعهد به عنوان شرطی مستقل در حقوق ایران پذیرفته نشده است.

در خصوص ضرورت و هدف کتاب در دنیا تجارت امروز، اسناد تجاری از اهمیت ویژه ای برخوردارند، از طرفی در معاملات کار حمل و نقل مقادیر زیادی پول مستلزم خطرات زیادی است، از طرف دیگر جهت کسب اعتبار، می توان با استفاده از اسناد تجاری به جای پول معاملات خود را انجام داد. ارتباطات تجاری مستلزم سرعت است، لهذا با وجود اسناد تجاری چک، سفته و برات، می توان به این اصل تحقق بخشید، از نظر عملی نیز تبادل و کاربرد گسترده این اسناد در بین افراد جامعه، می تواند اهمیت بررسی این اسناد را روشن سازد.

یکی دیگر از مسائل قابل طرح در زمینه حقوق تجارت، بر خلاف افزایش روزافزون نیازهای تجاری، کمبود تألیفات و تحقیقات در این زمینه است، یکی

از مهمترین آنها، اسناد تجاری است که به وضوح می‌توان این نقصان را مشاهده کرد. صدور انتقال و ضمانت اسناد تجاری، و قبولی برات معلول اراده انشایی اشخاص بوده و عمل حقوقی محسوب می‌گردد، از جمله موضوعاتی که واقعاً مورد بی توجهی واقع گردیده است مسائل ماهوی این اعمال و شرایط صحت آنها با توجه به قواعد عمومی قراردادهاست به طوری که اندک پژوهشی هم که در خصوص اسناد تجاری صورت گرفته است مربوط به مسائل شکلی این اسناد است و تعداد معدودی از اساتید حقوق تجارت به این موضوع به طور اجمالی اشاراتی نموده اند.

نگرشی و بررسی اسناد تجاری به صورت صرفاً شکلی، جذابیت تجزیه و تحلیل حقوقی را برای ما بنماید در حالی که آنالیز اعمال حقوقی مربوط به این اسناد علاوه بر درک باینده حقوق مدنی و حقوق تجارت در این زمینه موجب می‌شود، دانشجو یا کارمند حقوق این مسایل را به طور عمقی فرا گرفته، فلسفه بسیاری از شرایط شکلی حکم بر آنها را دریابد و حتی توان استنباط و یافتن راه حل منطقی در موارد مسکوت را بیابد.

ضرورت مطرح شده، اینجانب را بر آن داشت تا نسبت به این امر مهم قدمی هرچند کوچک در حد توان دانش خویش بردارم. موضوع این پژوهش را به بررسی شرایط صحت معاملات در اسناد تجاری به عنوان موضوعی میان رشته ای (حقوق مدنی - حقوق تجارت) اختصاص دهم.

ساختار کتاب بدین گونه تدوین شده اسن که در فصل اول تحت عنوان «قصد و رضا در اسناد تجاری» وضعیت قصد و رضا جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است، در این فصل ابتدا قصد به عنوان عامل سازنده این اعمال حقوقی تشریح گردیده است و از جمله نقش آن و نحوه اعلام و بیان اراده به صورت مهر یا امضا و تأثیر تسلیم و همچنین فقدان قصد و اشتباه به طور مشروح تبیین شده است سپس وضعیت رضا و فقدان آن در دو حالت اکراه و عمل فوری بررسی شده است.

در فصل دوم با عنوان «اهلیت، سایر موارد حجر و ورشکستگی در اسناد تجاری» در باب اهلیت به معنای عام شامل اهلیت تمتع، اهلیت استیفا و اهلیت تجاری و ضرورت آن در این اسناد بررسی شده است، همچنین با توجه به ممنوعیت ورشکستگی از دخالت در امور مالی خود به تأثیر این ممنوعیت در اعمال مربوط به اسناد تجاری پرداخته شده است.

در فصل سوم «موضوع» آمده در اسناد تجاری» که همان سند و مبلغ مذکور در آن می باشد ضرورت مطابقت آن با قواعد عمومی قراردادها و همچنین محل در اسناد تجاری» است نیز که تعهد موضوع سند تجاری، از آنجا پرداخت می گردد مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل چهارم جهت در اسناد تجاری با توجه به بند چهارم ماده ۱۹۰ قانون مدنی بررسی گردیده است و همچنین با توجه به شباهت آن با علت تعهد، به این موضوع نیز پرداخته شده است.

در پایان از جناب آقای دکتر سید عباس حسینی نیک و محترم و همه دست اندرکاران مجمع علمی و فرهنگی مجد که در چاپ این مجموعه، از هیچ کوشش و همکاری دریغ نکردند، صمیمانه تشکر می نمایم.